

РОЗДІЛ I**ПЕДАГОГІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ**

УДК 371.59+37.013(447.8)

Ворощук Оксана Дмитрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
ім. Василя Стефаника»

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
УЧНІВСЬКОГО САМОУПРАВЛІННЯ В ГІМНАЗІЯХ ГАЛИЧИНИ ПЕРШОЇ
ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ**

У статті розглянуто теоретичні та практичні основи учнівського самоуправління в галицьких гімназіях першої третини ХХ ст. Автором подано учнівське самоврядування як невід'ємну складову формування свідомого і відповідального громадянина, патріота України. Педагогічну теорію й практику збагачено знаннями про напрямки діяльності та структуру органів учнівського самоуправління, а також його форми в галицьких гімназіях першої третини ХХ ст. Напрямок діяльності, структура органів та форми учнівського самоврядування на загальношкільному рівні були різними, вони залежали від життя учнівського колективу, розвитку певних видів його діяльності. Ініціатива створення тієї чи іншої організації виходила від учнів, школярі виявляли активність, самодіяльність, прагнули до поглиблення своїх знань, розвивали індивідуальні здібності.

Ключові слова: виховання, учнівське самоврядування, шкільний колектив, гурток, шкільна каса і учнівський кооператив.

Постановка проблеми. Наша країна потребує громадян, яким властиві ініціативність, самостійність думки, здатність здійснювати суспільний вибір, розвинене почуття власної гідності, творча активність. Тому у Державній національній програмі "Освіта" (Україна ХХІ століття), Концепції національного виховання пріоритетними напрямками освітньої реформи визначено формування соціальної активності та професійної компетентності особистості на основі соціальних умінь: готовність до участі в процесах державотворення, здатність до спільного життя й співпраці у громадянському суспільстві, готовність взяти на себе відповідальність, здатність розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних приписів, здатність до самостійного життєвого вибору на основі гуманістичних цінностей; формування працелюбності особистості, її відповідальності за свої дії.

Важливу роль у вихованні людини нової доби відіграє учнівське самоуправління, значення якого в сучасних умовах зростає, проте одночасно змінюється його зміст, форми та методи. На сучасному етапі розвитку системи освіти в житті школи учнівське самоуправління є самостійним соціальним інститутом, який забезпечує громадянське становлення особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній педагогічній науці проблема учнівського самоуправління представлена досить широко. Механізм становлення розвитку самоврядування як результат процесу управління вихованням дітей у колективі, відображений у працях Л. Гордіна, В. Коротова, М. Поташника, Г. Цибулька, В. Яценка. Різні форми організації самоврядування, шляхи підвищення його ефективності на засадах поєднання самодіяльності учнів і педагогічного

керівництва, окремі аспекти гуманізації та демократизації взаємин у шкільному колективі розкриваються в роботах С. Білоусова, М. Красовицького, О. Мунтян, Г. Паперної, М. Сметанського, Б. Тютюна. Проблеми розвитку ідеї учнівського самоврядування у вітчизняній педагогічній теорії та практиці присвятили свої праці Б. Набока, Л. Тищенко. Звертаються до проблем учнівського самоуправління, розкриваючи процеси, що відбуваються в Галичині, І. Андрухів, І. Курляк, Н. Сабат, Б. Савчук, Б. Ступарик, М. Чепіль та ін. У працях І. Курляк, В. Стинської, Б. Ступарика простежується ріст навчальних закладів у Галичині на початку ХХ ст.

Мета статті - розглянути теорію і практику організації учнівського самоуправління в гімназіях Галичини першої третини ХХ століття задля впровадження досвіду в сучасні навчальні заклади.

Результати дослідження. Першими проявами учнівського самоуправління в гімназіях Галичини було надання учням обов'язків самообслуговування, допомога здібних учнів слабшим у вивченні навчального матеріалу, чергування під час перерв, слідкування за поведінкою в класі та їх естетичним виглядом. В обов'язки учнівського самоуправління також входила організація вечірок, концертів, різних свят, шкільних прогулянок. Оцінюючи об'єктивно умови початку ХХ століття й організовуючи самоуправління з користю для підростаючого покоління, у школах розвивалися шкільні класи ощадності і шкільні кооперативи. Як класи ощадності, так і шкільна кооператива мали чітко сформульовані завдання, мету, постанови статуту, свою владу. Членом міг бути кожен учень, який мав своєї права та обов'язки. Метою покращення роботи, шкільна самоуправа створювала самоосвітні гуртки,

пробуджуючи в молоді любов до книжки, до газети. Працювали редакційні комітети й колегії, які видавали часописи для шкільної молоді. При самоуправних громадах працюють драматичні гуртки, співочі дружини, спортивні і «забавово-прогулькові» гуртки, бібліотечні комісії, мирові і дисциплінарні суди. Створювались інституції прокурорів та адвокатів.

Педагоги галицьких гімназій початку XX століття в учнівському самоуправлінні бачили могутній засіб громадянського виховання, формування національної свідомості, активності учнів, відповідальності за долю колективу.

Михайло Галушинський, директор Рогатинської української приватної гімназії, запровадив учнівське самоуправління в 1910/11 навчальному році. Він реорганізовував роботу школи в «Шкільну громаду» і наголошував: «Шкільна громада» має бути мала держава із всіма державними і громадськими інституціями, що є конечні для існування держави і які як конечні витворило суспільне життя» [3, с. 1].

На його думку, самоуправління мало б виховувати самостійність, повинно стати підготовкою до громадянського життя. У гімназії працювала гімназійна рада, голову якої обирали з поміж двох голів найстарших класів. Вибравши одного з голів, інший ставав його заступником, а голова найближчого з класів ставав секретарем. При гімназії працювали секції взаємної допомоги, секції порядку, санітарногігієнічна секція, шкільна каса ощадності. До цих секцій вибирали якнайбільшу кількість учнів.

Влада гімназії ставила собі за мету «якнайгарнішого розвитку гімназії», тоді «з колишніх вихованців будуть гарні кадри народних робітників, що втягнені змалечку до роботи, навчилися її немаловажати, чули на собі відповідальність і пізнали, як то солодко виповнити все, що його належить» [1, с. 33].

У Станіславській гімназії, як спробу, самоуправу учнів ввели в 1920/21 навчальному році тільки в деяких класах за ініціативи «дотичних господарів клас». Однак це не мало успіху, і лише у VIII-б класі «Шкільна громада» отримала позитивний результат. Та спроби впровадження самоуправління не припинялися. І в новому навчальному році учнівське самоуправління діяло уже в п'яти класах.

Побачивши позитивний вплив учнівського самоуправління, рішенням Педагогічної Ради 1930/31 навчального року було ввести самоуправу у всіх класах закладу. Уряд шкільних громад мало відрізнявся в кожному з шкільних колективів і складався з голови, його заступника, писаря, скарбника, господаря і двох заступників.

Організація шкільних громад базувалася на статуті, проект якого було розроблено класовими колективами. Метою «Самоврядної Шкільної Громади» є самовиховання членів фізично і морально здорових, свідомих своїх обов'язків, самостійних, діяльних та повних ініціативи будучих громадян» [4, с. 10].

Успішним був поділ усіх класів на дві групи: класи I–III і IV–VIII. «У першій групі пружиною життя класових громад були опікуни клас, які кермуючи цілісністю життя класу, іноді давали можливість замітнішим індивідуально одиницям виявляти свій організаційний хист та духовні

здібності. У вищій групі учні провадили самостійно свої громади, а опікуни контролювали клас їх діяльність та піддавали учням деякі проекти для розбудови громадського життя класу» [4, с. 26].

У Львівській гімназії «Класові Громади були в кожній класі, але не було для них одноцілого статуту; навпаки кожна класа, як гуртова одиниця з іншим наставленням, укладала окремий статут, що його класовий гурт придумував для себе як найліпший і цей статут у вищій класі перебудовував відповідно до зросту своєї громадської свідомості та згідно з цілями й завданнями школи» [5, с. 29].

Учні усвідомлювали свої права та обов'язки, привчалися до впорядкованого життя в школі. «Старшину Класових Громад» обирали на одне півріччя, щоб залучити більшу кількість учнів, які б могли нести відповідальність за життя класу.

Класові громади були центром усієї громадсько-виховної праці в школі. Впорядки дбали про чистоту класів та одягу товаришів, провітрювання приміщень, проводили чергування у коридорах та роздягальнях, допомагали при облаштуванні кабінетів.

Усі класові громади були об'єднані в міжкласову громаду, в основі якої ставили старших учнів гімназії.

Працювала самоуправа шкільна і при Станіславській Гімназії ім. Маршалка Пілсудського. Аналізуючи звіти роботи цієї гімназії, робимо висновок, що на початку самоуправа була утворена тільки при окремих класах. І в 1931/32 навчальному році самоуправа була запроваджена в кожному класі, де працювали свої секції.

Так, у VII-в класі працювали секції порядку й естетики класу, самопомоги, дисципліни [10, с. 13].

У VI-в: порядку, економічна, бібліотечна, екскурсійно-забавова, палітурна, фотографічна [10, с. 13].

При Бучачській гімназії самоуправа працювала у кожному класі де виступала як «інституція, яка призначена для керівництва внутрішнім життям молоді закладу» [11, с. 45].

У Снятинській гімназії ім. Франціска Карпінського кожна «Рада класова» мала свого патроната. При Радах класових відбувались засідання, де зачитувались реферати про роботу секцій, гуртків і самоуправи [12, с. 15].

П. Біланюк стверджував, що шкільне самоуправління було потрібне кожному класу, оскільки воно забезпечувало учням «...на вдержанні ладу, порядку, спокою і повного забезпечення добрих умовин розвитку ума, здоров'я тела і здоров'я душі» [2, с. 37].

З початком XX століття в школах розпочато змагання привчати молодь до ощадності. Головним способом, який мав би привести до означуваної мети, мали стати каси ощадності по школах. Цікаві поради щодо каси ощадності дав І. Ющишин у виступі «Шкільні каси ощадності» на конференції директорів середніх шкіл. Каси ощадності працювали при кожній самоуправі.

Добрий результат вони мали в Городенківській Приватній Гімназії. Тут провадилась торгівля зошитами, олівцями, започатковано шкільну книгарню. «Ощаджуючи на шкільній лавці призбирають собі молодді дещо грошей на перші кроки поза гімназіальними мурами, а головна річ, навчитися цінити гроші. Учень, що складає ощадності, відмовить собі не одної приємності, до якої пре його

пристрасть – а се перший крок, щоб стати енергійною характерною людиною” [7, с. 45].

Дирекція Станіславської державної гімназії, розуміючи значення слів “працой і щади”, завела в кількох відділках касові щадниці. Молодь складала заощаджені кошти. З метою ширшого впровадження ідеї ощадності професор Д. Джержд у 1921/22 навчальному році запровадив Шкільну Кооперативу “Єдність”, яка мала три відділи: “споживчий, товарний, щадничий” [4, с. 11].

У Львівській гімназії акція ощадності йшла в напрямі реалізації її основних виховних завдань: “виробляти й зміцнювати силу волі одиниці, скріплювати характер молоді та витворити в неї розуміння, яке значення має ощаджування часу, здоров’я й майна в народному й державному житті” [5, с. 33].

Впроваджуючи шкільні каси ощадності, шкільні кооперативи і крамнички, педагоги гімназій бачили, що виховуючи молодь на цих засадах, вони навчають майбутніх громадян своїй державі розумінню норми людського колективу, що сприятиме відродженню душі нашої нації.

І. Юцишин вважав, що завданням школи є не лише навчання, а й виховання. Самоуправління повинно діяти під педагогічним наглядом і вчитель повинен керувати навчанням, розвитком та вихованням учня.

У своїй праці “Моральні завдання сучасної школи” С. Русова бачила головне завдання школи в тому, щоб допомогти дітям у процесі самовизначення, викликати в кожного учня бажання самовиховання, бо тільки сам учень під впливом розуму може керувати своїми інстинктами, регулювати творчо працювати, маючи в самовихованні “дві мети: розвинути усі природні скарби, щоб стати людиною в найкращому розумінні і – знати, яку користь принести власним життям другим людям” [9, с. 111].

Щоб досягти високої ефективності в учнівському самоуправлінні, М. Яцків вважав, що потрібна праця вчителів і чітко визначена сфера діяльності органів самоуправління. Він зазначав, що шкільні учнівські організації мають бути незалежними і діяти під керівництвом учителів. Змістом учнівського самоуправління має бути прагнення, щоб школа стала “домівкою”, а в основі організації самоуправління мають бути статут, прапор, церемонія [10, с. 75].

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Аналізуючи досвід роботи гімназій, робимо висновок, що у створених учнівських самоуправних громадах панувала атмосфера, де учні відчували себе господарями, які несуть відповідальність за життя класу, школи. На ґрунті шкільного учнівського самоуправління молодь привчали до організованого громадянського життя, виховувати дисциплінованих й активних громадян. Організуючи самоуправління в сучасній школі, педагогам необхідно звернути увагу на досвід, який мав місце в теорії і практиці галицького шкільництва першої третини ХХ століття, а також радянської школи. Аналізуючи роботу сучасної школи, видно, що педагогічні колективи ведуть пошук щодо структури і форм учнівського самоуправління. Організуючи життєдіяльність шкільного колективу у співпраці учнів і вчителів, необхідно розглядати колектив дорослих та дітей як єдине ціле, як соціальну систему відносин, де повинно бути актуальним гасло: «Разом плануємо, разом організуємо, разом оцінюємо зроблене». Самоуправління в житті школи повинно створювати таку атмосферу, в якій учні відчують себе господарями, що сприяє ефективному вирішенню завдань всебічного розвитку особистості.

Список використаних джерел

1. IV Звіт Дирекції приватної гімназії з українською викладовою мовою Кружка Українського Товариства Педагогічного в Рогатині за шкільний рік 1912/13. – Львів, 1913. – 110 с.
2. Біланюк П. Громадський устрій класи як виховний чинник/ П. Біланюк // Шлях виховання й навчання. – 1938. – Ч. 1. – С. 36–42.
3. Галушинський М. Національне виховання/ М. Галушинський // Учителське слово. – 1920. – Ч. 4. – С. 1–2.
4. Звідолення дирекції державної гімназії з руською мовою викладовою в Станіславові за шкільний рік 1929/30. Станіславів – 1930. – 32 с.
5. Звідолення про життя і працю в державній гімназії з українською мовою навчання філії у Львові у 1937–38 шкільному році. Львів. – 1938. – 104 с.
6. Звіт Дирекції державної гімназії з руською викладовою мовою в Станіславові за шкільний рік 1931/32. Станіславів. – 1932. – 48 с.
7. Звіт дирекції приватної гімназії в Городенці з українською викладовою мовою з правом прилюдности за 1911/1912 навчальний рік. – Городенка. – 1912. – 65 с.
8. Русова С. Моральні завдання сучасної школи/ С. Русова // Рідна школа. – 1938. – Ч. 7. – С. 109–113.
9. Яцків М. Завваги про самоуправління молоді/ М. Яцків // Українська школа. – 1933 – Ч. 3 - 5. – С. 67 – 78.

В статье изучены теоретические и практические основы ученического самоуправления в галицких гимназиях первой трети XX в. Галицкие педагоги рассматривали ученическое самоуправление как неотъемлемую составляющую формирования сознательного и ответственного гражданина, патриота Украины. Направление деятельности, структура органов и формы ученического самоуправления на общешкольном уровне были различными. Они зависели от жизни ученического коллектива, развития определенных видов его деятельности. Инициатива создания той или иной организации исходила от учеников. Школьники проявляли активность, самостоятельность, стремились к углублению своих знаний, развивали индивидуальные способности. Педагогическую теорию и практику обогащено знаниями о направлениях деятельности и структуре

органов ученического самоуправления, а также его формы в галицких гимназиях первой трети XX в.

Ключевые слова: воспитание, ученическое самоуправление, школьный коллектив, кружок, школьная касса и ученический кооператив.

The theoretical and practical principles of student self-governance in Galician gymnasiums in the first third of the XX century have been analyzed in the article. Galician teachers considered student self-government as an integral part of the formation of conscious and responsible citizen, patriot of Ukraine. Area of activity, the structure and form of student self-governance on general school level were different. They depended on the life of student collective, the development of certain types of its activity. The initiative to create an organization came from the students. The students were very active and initiative, sought to deepen their knowledge, develop individual abilities. Pedagogical theory and practice enriched the knowledge about the activities and structure of bodies of student self-governance, as well as its form in Galician gymnasiums first third of the twentieth century.

Key words: education, student self-governance, school team, club, school fund and student cooperative.

УДК 338.242

Кухарчук Ольга Степанівна,
кандидат історичних наук, доцент,
Мукачівський державний університет

РОЗВИТОК СЕРЕДНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ НА ЗАКАРПАТТІ

У сучасному світі дедалі більше зростає значення освіти, яка стає не лише необхідною умовою підвищення культурного рівня населення, а й важливою виробничою силою, що суттєво впливає на темпи соціального й економічного розвитку будь-якої країни. У статті розглянуто динаміку розвитку середньо-професійної освіти на Закарпатті радянського та пострадянського часу. Головну увагу автором приділено аналізу статистичних даних досліджуваного періоду, обґрунтовано концептуальні підходи до розвитку середньо-професійної освіти на Закарпатті.

Ключові слова: освіта, культурний рівень, соціальний та економічний розвиток, ринкові відносини, висококваліфіковані спеціалісти, викладацький склад, педагогічний процес, навчальний заклад, виробнича діяльність, училище, загальний та професійний розвиток, ліцей, вища освіта, інформаційні технології, економічний розвиток.

Постановка проблеми. Сучасна економіка потребує кваліфікованої робочої сили, при чому швидкі економічні зрушення визначають і швидкі темпи застарівання знань, тобто формують абсолютно нові вимоги до якості робочої сили. Можливість використання упродовж життя кваліфікації, набутої на початку трудової діяльності, то економіка постіндустріального типу - економіка знань - вимагає суттєвої перепідготовки (аж до зміни професії) кожні 8-10 років. Це означає необхідність запровадження системи освіти впродовж життя, коли дорослі люди матимуть можливість отримувати нову професійну освіту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Притаманна розвитку історичних досліджень доби радянських та пострадянських тенденцій відходу від надмірної ідеологізації та руху до врівноважених і компетентних досліджень з освітянської тематики в досліджуваній нами темі. За період незалежності активно розгорнувся дослідницький пошук з питань історії освіти на Закарпатті. Серед них виділяються досить цікаві дослідження М. Вегеша, Р. Офіцинського, Л. Капітан, В. Туряниць, В. Гомонай та ін., що присвячені просвітницькій діяльності та розвитку динаміки середньої та професійної освіти на Закарпатті.

Мета статті - аналіз розвитку середньо-професійної освіти на Закарпатті радянського та пострадянського періоду, з'ясування сформованих концептуальних підходів до вивчення досліджуваної нами теми.

Результати досліджень. Головні політичні, економічні та соціальні перетворення, що відбуваються в Україні, розвиток ринкових відносин, підвищення ролі фахівців у розбудові країни вимагають підвищення якості підготовки висококваліфікованих спеціалістів, що у свою чергу ставить завдання перед викладацьким складом шукати нові підходи до вивчення, дослідження й усвідомлення педагогічного процесу у професійних навчальних закладах [4].

Метою професійних закладів освіти є підготовка спеціалістів, здатних після здобуття відповідної освіти почати виробничу діяльність, вирішувати виробничі та наукові завдання і відповідати за прийняті рішення.

Виникнення і перший період становлення та розвитку системи професійно-технічної освіти в краї відноситься до кінця XIX - початку XX століття, коли Закарпаття перебувало у складі Австро-Угорської імперії.

У 80-90-х рр. XIX століття створюються перші спеціальні ремісничі державні школи в містах Севлюші (Виноградові), Хусті, Мукачеві, господарські та торгові школи в Ужгороді, селищі Чорнотисові Виноградівського та селищі Білки Іршавського районів [5].

Новий період у розвитку професійно-технічної освіти краю починається із включенням Закарпаття у вересні 1919 року до складу Чехословаччини. На Закарпатті не тільки в основному була збережена, але й значно розширена мережа навчальних закладів системи професійно-технічної освіти.